

2. Коментарі до П(С)БО 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємства». Бухгалтерський облік на АПК. Т. 1 : [Текст] : посібник по застосуванню нормативно-методичних документів з бухгалтерського обліку в Україні / За ред. В. М. Пархоменка та В. М. Жука. – К., 2004. – С. 783 – 791.

3. Пархоменко, В. Бухгалтерський облік на малих підприємствах [Текст] / В. Пархоменко // Бухгалтерський облік і аудит. – 2003. – № 7. – С. 24 – 29.

4. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань та господарських операцій малого підприємства [Текст] : затверджений наказом Міністерства фінансів України від 19.04.2001 р. № 186.

5. Уланчук, В. Формування звіту про фінансові результати суб'єктами малого підприємства [Текст] / В. Уланчук, Т. Кучеренко, О. Шайко // Бухгалтерський облік і аудит. – 2007. – № 1. – С. 21 – 26.

Отримано 15.03.2009. ХДУХТ, Харків.

© Г.С. Дергільова, 2009.

УДК 657:347.736

Н.В. Бойченко, канд. екон. наук

ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ ТА АУДИТУ ПІДПРИЄМСТВ НА СТАДІЇ БАНКРУТСТВА

Розглянуто питання організації обліку та аудиту на підприємствах, які знаходяться на стадії банкрутства.

Рассмотрены вопросы организации учета и аудита на предприятиях, которые находятся на стадии банкротства.

The questions of organization of account and audit on enterprises which are on the stage of bankruptcy are considered.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Банкрутство підприємств є слідством неефективної цінової, інвестиційної та фінансової політики, але масове банкрутство підприємств може викликати серйозні негативні соціальні наслідки.

Причиною банкрутства підприємств в період загальної кризи є дуже несприятливі макроекономічні умови: спад виробництва, різкі, важко прогнозовані зміни економічної політики уряду, гіперінфляція, політична нестабільність, розбалансованість фінансового ринку.

Побудова бухгалтерського обліку часто ускладнюється втратою в організаціях-банкрутах первинних документів, реєстрів бухгалтерського обліку, веденням обліку у передліквідаційний період з пору-

шенням норм чинного законодавства. У цих умовах набуває величезного значення вдосконалення інформаційного забезпечення ліквідаційних процедур, що підвищує ефективність арбітражного управління, дозволяє грамотно реагувати на фундаментальні положення бухгалтерського і податкового законодавства. Саме тому актуальність проблеми розробки методології та методики ведення обліку у разі ліквідації організації така велика. Важливість її пов'язана ще і з тим, що ця тема не одержала необхідного віддзеркалення в науковій, методичній і навчальній літературі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичною і методологічною основою дослідження явилися праці сучасних вітчизняних учених і фахівців у області бухгалтерського обліку, контролю і аналізу серед яких А.П. Бархатов, П.С. Безруких, О.В. Єфімова, Н.П. Кондраков, В.Д. Новодворський, В.Ф. Палій, В.І. Подольський.

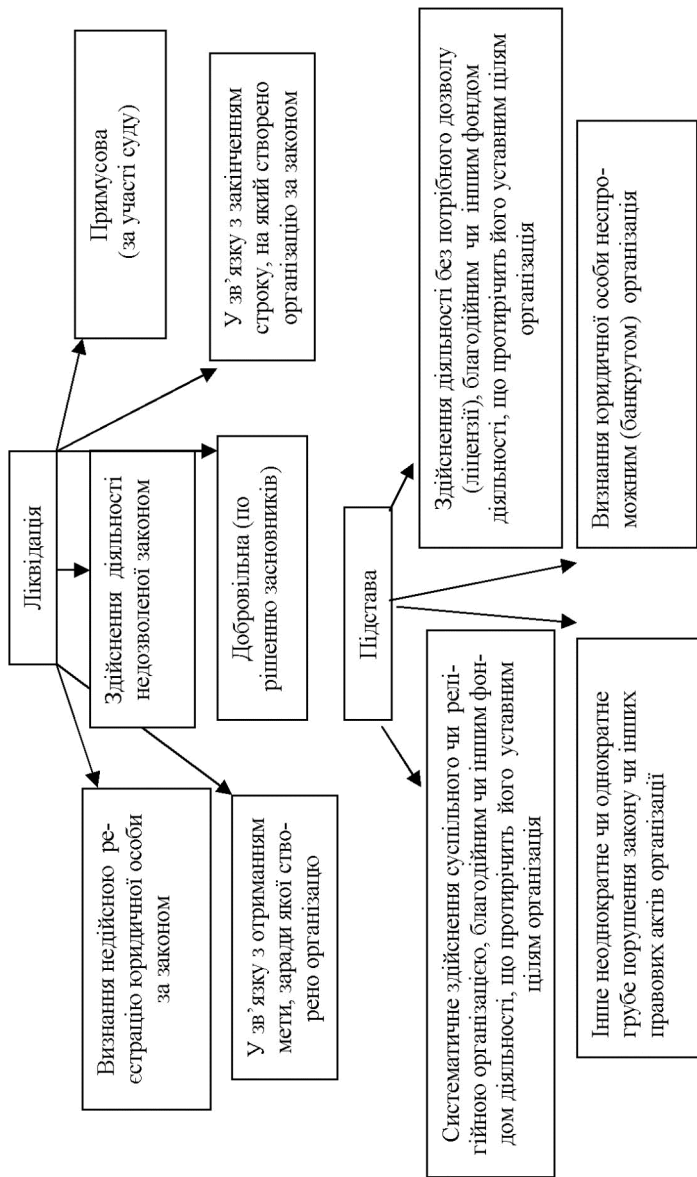
Мета та завдання статті. Мета статті полягає у вивченні теоретико-методологічних аспектів обліку і аудиторської перевірки в умовах ліквідації та реорганізації організації. Для досягнення мети дослідження було поставлено і вирішено наступне завдання: вивчити методу проведення обліку і аудиту в умовах ліквідації та реорганізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття "ліквідація" можна розглядати як неспроможність, тобто відсутність засобів у фізичної або юридичної особи і відмова у зв'язку з цим платити за своїми борговими зобов'язаннями, і як цивілізовану процедуру ліквідації організації, продажу її майна і розрахунків з кредиторами.

У системі цивільно-правових відносин неспроможність (банкрутство) – один із способів ліквідації організації, тобто припинення існування юридичної особи без переходу його прав і обов'язків у порядку правонаступника до інших осіб (рисунок), вживаний у випадку, якщо вартість майна ліквідованого господарюючого суб'єкта недостатня для задоволення вимог всіх кредиторів.

Банкрутство юридичної особи і ліквідація підприємства-банкрута – поняття нетотожні. Для таких об'єктів як завод, магазин, промислове або сервісне підприємство процедури банкрутства означають зміну власника наявного комплексу нерухомості та устаткування і ліквідацію старої юридичної особи. У цьому випадку нова організація, що придбала майно, не має поганой кредитної історії.

Здійснення бухгалтерського обліку і аудиту в організаціях у стані, близькому до банкрутства, має низку специфічних особливостей, викликаних надзвичайністю ситуації. Характер цієї ситуації визначений Законом України "Про неспроможність (банкрутство)».

Рисунок – Види ліквідації її підстави

Організація не може стверджувати, що у неї відсутні наміри і необхідність ліквідації або істотного скорочення діяльності, і, отже, зобов'язання погашатимуться в установленому порядку. Про це організація зобов'язана оголосити в обліковій політиці, формованій на майбутній фінансовий рік, і в записці пояснення до річного звіту за минулий господарський рік. Вказане допущення оцінюється аудитором, який зобов'язаний інформувати користувачів бухгалтерської звітності про можливість ліквідацію організації або скорочення її діяльності.

Обмежене в таких випадках застосування принципу послідовності застосування облікової політики. На різних стадіях банкрутства – етапах попередження, спостереження, фінансового оздоровлення і зовнішнього управління – вона може бути різною. Специфіку має застосування і інших загальноприйнятих принципів і допущень в бухгалтерському обліку і аудиті. На завершальних стадіях банкрутства багато в чому втрачає своє первинне значення принцип тимчасової визначеності чинників господарської діяльності. Він означає, що чинники господарської діяльності повинні відноситися до того звітного періоду, в якому вони мали місце, незалежно від фактичного часу надходження або виплати грошових коштів, пов'язаних з цими чинниками. Коли настає час банкрутства, вирішальним є час надходження або виплати грошових коштів і погашення відповідних боргових зобов'язань. Доходи і витрати визнаються і відображаються в бухгалтерському обліку на основі грошових потоків, а не щодо чинників здійснення операції.

У разі виникнення передбанкрутного стану власники звичайно намагаються "врятувати" частину майна від примусового вилучення за борги. Бухгалтерія на стадії конкретного виробництва і арбітражного управління повинна перешкодити цьому, організувавши відособлений облік майна організації, що знаходиться в особистому користуванні, в розрізі конкретних матеріально відповідальних осіб. Найважливішим завданням аудитора є перевірка наявності збереження активів об'єкта, що перевіряється, на всіх стадіях банкрутства. Тут він виступає як гарант законності вироблених операцій з майном боржника, яке у разі визнання факту банкрутства повинне поступити у відшкодування боргових зобов'язань перед кредиторами.

Вимога обачності (обережності) в бухгалтерському обліку звичайно означає велику готовність до визнання витрат і зобов'язань, ніж можливих доходів і активів. Однією з умов реалізації даного принципу на практиці є віддзеркалення в бухгалтерському обліку прибутку тільки після здійснення господарських операцій, а збитку – з моменту виникнення припущення про можливість його появи. Повна реалізація цього принципу організацією в стані банкрутства може призвести до

штучного збільшення величини збитків, а, отже, до зменшення відшкодування зобов'язань перед кредитором. Для таких організацій практично не реалізована можливість створення спеціальних резервів, у тому числі й по сумнівних боргах. У той же час принцип обачності повинен виконувати велику роль на стадії запобігання банкрутству (відмова від сумнівних операцій, спроб умисного банкрутства організацією і т.п.). Перевірити, наскільки дотримувався цей принцип і чи не було при цьому спроби зменшення інтересів власників і кредиторів, повинен аудитор.

В умовах близького банкрутства змінюються і вимоги до інформації, формованої в бухгалтерському обліку, до її складу і методів отримання. Загальноприйнятим вважається правило, згідно якого інформація, формована в бухгалтерському обліку, повинна бути надійною і порівнянною. Особливості вимог, що визначають корисність інформації, формованої в бухгалтерському обліку для внутрішніх користувачів, встановлює керівництво організації.

Дані обліку і звітності повинні бути надійними, тобто об'єктивно відображати факти господарської діяльності, до яких вони відносяться. На наш погляд, недостатня увага надається вимозі відображати в обліку факти господарської діяльності виходячи не тільки з їх правової оцінки і форми, але перш за все з їх економічного змісту і умов господарювання. На жаль, насправді перевага, як правило, віддається правовій формі банкрутства.

Не завжди дотримується при цьому принцип нейтральності обліково-звітної інформації. Власники і кредитори організації-банкрута знаходяться на різних полюсах протистояння, їх інтереси багато в чому протилежні, і тому можливості спотворення фінансової звітності виключити не можна. Невипадково у разі введення за рішенням суду арбітражного управління замінюють не тільки керівника організації, але і головного бухгалтера.

Аудитори, як і інші зацікавлені користувачі, повинні мати нагоду порівнювати інформацію про організацію-банкрута за різні періоди часу, з тим щоб визначити тенденції в її фінансовому положенні. Для цього, не дивлячись на необхідність зміни облікової політики на різних стадіях банкрутства, звітна інформація повинна бути порівнянною. Для виконання цієї вимоги зацікавлених користувачів бухгалтерії слід інформувати про облікову політику, прийняту організацією – потенційним банкрутом, її змінах і про вплив цих змін на фінансове положення і фінансові результати діяльності організації.

Інформація про зміни у фінансовому положенні організації відображається в звіті про рух грошових коштів і є похідною від показ-

ників бухгалтерського балансу і звіту про прибутки і збитки. В умовах банкрутства на різних його етапах, окрім звичних періодичних балансів (а іноді і замість них), бухгалтерія зобов'язана скласти сполучні і розділові баланси, бухгалтерські баланси, що санують і ліквідаційні.

Сполучні і розділові баланси складаються при приєднанні організації - можливого банкрута до іншої сильнішої у фінансовому відношенні або відділенні (виділенні) можливого банкрута з організації холдингового типу. Звичайно в таких випадках беруться до уваги внутрішні обороти у взаєморозрахунках між організаціями, що з'єднуються або розділяються. Реорганізація можливих банкрутів звичайно здійснюється на етапі світової угоди.

Баланс, що санує, складається тоді, коли організація знаходиться у стадії явного банкрутства. У цьому випадку в балансі відображається не фактична вартість майна, а його вартість в ринкових цінах на дату складання балансу. Ряд статей звичного балансу при сануванні не враховується, інші піддаються значному зменшенню (наприклад, рахунки запасів).

Ліквідаційний баланс характеризує стан майна і зобов'язань організації на дату її ліквідації або закриття унаслідок реорганізації. Як і баланс, що санує, він відрізняється від періодичних балансів оцінкою статі, як правило, нижчої, ніж первинна вартість. Ліквідаційний баланс описує стан майна ліквідованої організації на дату припинення її діяльності та стан розрахунків після закінчення ліквідаційного періоду, протягом якого вона зобов'язана стягнути дебіторську заборгованість і погасити свої зобов'язання перед кредиторами. На відміну від балансу, що санує, в ліквідаційному балансі можуть бути статті, що відображають вартість фірми (гудвілл), патентів і інших нематеріальних активів.

Певні зміни в бухгалтерському обліку організації-банкрута знають критерії визнання активів, зобов'язань, доходів і витрат, їх оцінка в обліку і звітності.

У звичних умовах для визнання в обліку, тобто для включення в бухгалтерський періодичний баланс або звіт про прибутки і збитки, активи, зобов'язання, доходи і витрати повинні відповідати наступним вимогам:

- високої частки ймовірності того, що організація одержить або втратить якісь майбутні економічні вигоди, зумовлені кожним з цих об'єктів;

- вимірності активів, зобов'язань, доходів і витрат з достатнім ступенем точності. Якщо вони не можуть бути порівнянні зі ступенем, що відповідає принципу істотності, то не повинні включатися у форми бухгалтерської звітності, а відобразитися в записі пояснення.

Банкруту чекати отримання вигод не доводиться, а додаткові збитки йому вже не страшні. Тому для визнання в бухгалтерському обліку в цьому випадку, на нашу думку, досить самого факту отримання або втрати активів, боргові зобов'язання, доходи і витрати.

Більшість перерахованих особливостей обліку і аудиту виникає під час переходу неспроможної організації до визначених законодавством стадій арбітражного процесу у справі про банкрутство. Таким чином, можна зробити висновок про першочерговий вплив вживаної процедури банкрутства на організацію обліку і аудиту неспроможного підприємства.

Під час проведення аудиторської перевірки на неспроможному підприємстві аудитор не слід покладатися на ефективність організації систем бухгалтерського обліку і внутрішнього контролю.

Збір доказів під час проведення аудиторської перевірки на підприємствах-банкрутах займає особливе місце в роботі аудитора, оскільки нестабільна фінансова ситуація, як правило, робить згубний вплив на загальний стан підприємства: пропуск або невчасне віддзеркалення господарських операцій в обліку; ослаблення контрольних функцій, і як наслідок, можливе розкрадання майна неспроможної організації. У таких умовах аудитор необхідно якомога ретельніше провести інвентаризацію майна організації-банкрута. Оскільки проведення інвентаризації можливе на будь-якій стадії банкрутства, а на стадіях спостереження і конкурсного виробництва проведення інвентаризації обов'язкове, аудитор слід, якомога ефективніше виконати дану процедуру, адже саме за рахунок майна неспроможної організації погашаються вимоги кредиторів.

Таким чином, на стадії оцінки ефективності систем бухгалтерського обліку і внутрішнього контролю будується професійна думка аудитора, що використовується для реалізації подальших етапів планування аудиту неспроможного підприємства.

Висновки. Застосування різних процедур банкрутства, визначених законодавством, дозволяє виділити з числа неспроможних організацій тих, які мають реальну нагоду розрахуватися за своїми зобов'язаннями і відновити платоспроможність і тих, які підлягають ліквідації. Залежно від обраного напрямку подальшого розвитку неспроможного підприємства можуть бути визначені мета та завдання аудиту.

Економічні та правові умови функціонування неспроможних організацій зумовлюють відмінності організації обліку і проведення аудиту від звичних господарюючих суб'єктів, дозволяючи визначити можливі напрями аудиторської перевірки.

Взаємодія неспроможних організацій і аудиторів полягає не лише в проведенні аудиту фінансової звітності, але і в наданні повного спектру супутніх аудиту послуг, визначених законодавством.

Під час аудиту неспроможного підприємства, незалежно від вживаної процедури банкрутства, аудитори повинні забезпечити зацікавлених користувачів фінансової звітності достовірними даними про стан аудіруємої особи, що неможливе без застосування таких прийомів і способів аудиту, які б враховували всі аспекти неспроможності. Тому під час розробки внутрішньофірмових стандартів особливу увагу треба надавати специфіці діяльності неспроможної організації в розрізі процедур банкрутства.

Список літератури

1. Аудит [Текст] : підручник для вузів / В. І. Подільський [та ін.] ; під ред. проф. В. І. Подільського. – 3-тє вид., перероб. і доп. – М. : ЮНПІ-ДАНА, Аудит, 2005.

2. Рудницький, В. С. Аудит [Текст] : навч. посібник / В. С. Рудницький, Я. А. Гончарук. – Львів : Оріяна-Нова, 2004. – 290 с.

3. Савченко, І. А. Процедура банкрутства: ключевые моменты [Текст] / И. А. Савченко. – М. : ИНФРА-М, 2007.

Отримано 15.03.2009. ХДУХТ, Харків.

© Н.В. Бойченко, 2009.

УДК 656.18 659.1

І.В. Нестеренко, канд. екон. наук

ОБЛІК ПОЗИКОВИХ ДЖЕРЕЛ ФІНАНСУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Розглянуто теоретичні підходи до організації обліку позикових джерел та наведено практичні рекомендації щодо вдосконалення інвестиційної діяльності.

Рассмотрены теоретические подходы к организации учета заемных источников и представлены практические рекомендации по усовершенствованию инвестиционной деятельности.

Theoretical approaches are considered to organization of account of loan sources and practical recommendations on the improvement of investment activity are represented.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Для бухгалтерського оформлення залучених коштів повинні бути визначені відповід-